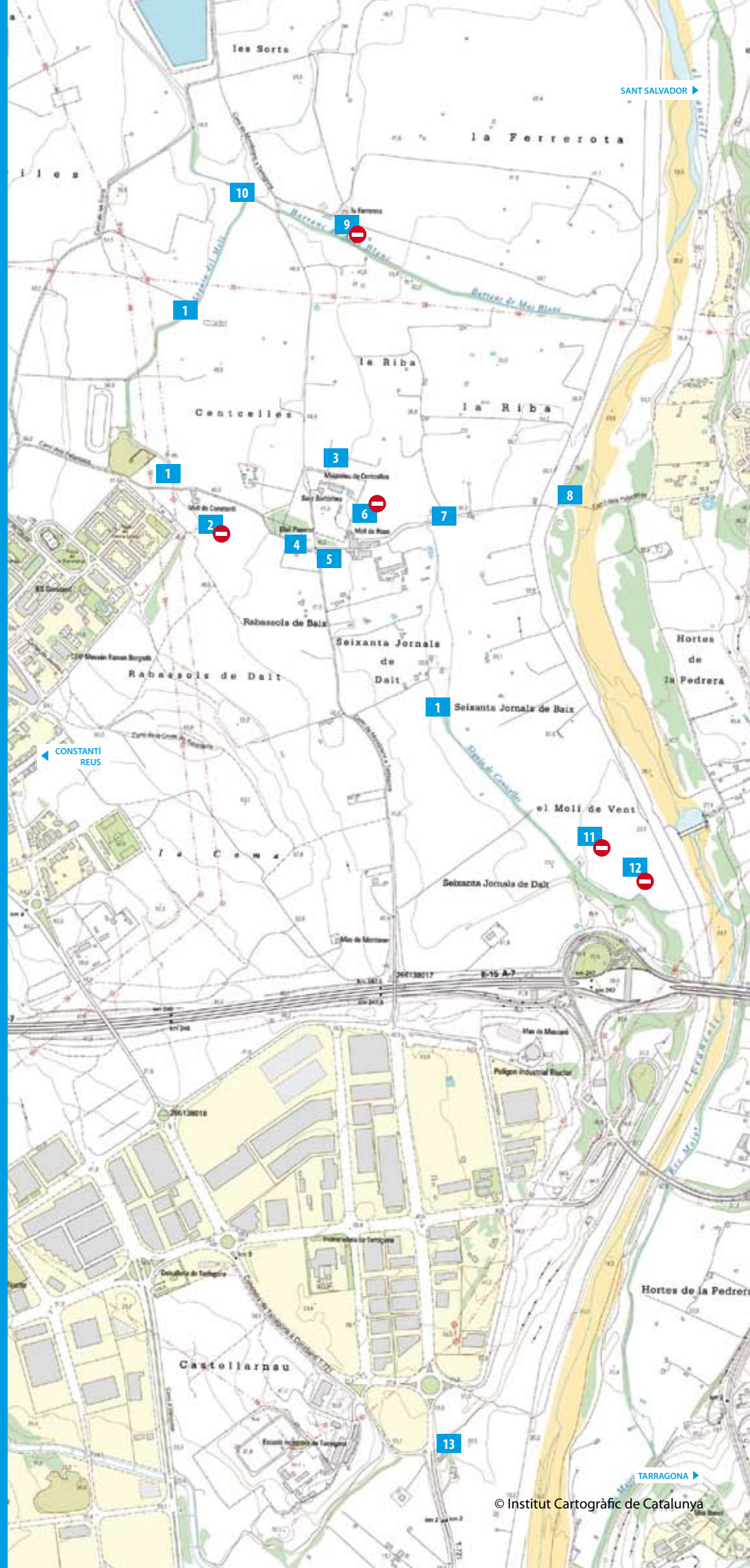

La Ruta de **l'Aigua**

RUTES DE CONSTANTÍ | NÚM.1

- 1 La Séquia del Molins
(pàgina 6)
- 2 El Molí de Constantí
(pàgina 8)
- 3 La Vil·la Romana de Centcelles
(pàgines 4 i 5)
- 4 El Molí Paperer
(pàgina 9)
- 5 El Camí Vell de Montblanc
(pàgina 14)
- 6 El Molí de Reus
(pàgina 10)
- 7 La Sénia
(pàgina 15)
- 8 El Riu Francolí
(pàgina 17)
- 9 El Mas de la Ferrerota
(pàgines 13)
- 10 El Pont de les Caixes
(pàgina 7)
- 11 El Molí de Vent
(pàgina 12)
- 12 El Molinet del Mas de Mascaró
(pàgina 11)
- 13 El Molí de l'Horta
(pàgina 12)

 Propietat privada.
Prohibida l'entrada.

© Institut Cartogràfic de Catalunya

La Ruta de l'Aigua

L'Ajuntament posa en marxa la Ruta Constantí, un aplec d'activitats de difusió del paisatge cultural al municipi. El paisatge cultural és una realitat complexa, integrada per components naturals i culturals, tangibles i intangibles, d'entre els quals: el substrat natural (orografia, sòl, vegetació i aigua), l'acció humana, amb la modificació i/o alteració dels elements naturals i construccions per a una finalitat concreta, i l'activitat desenvolupada (component funcional en relació amb l'economia, formes de vida, creences, cultura...). La combinació d'aquests components

configura el caràcter que identifica un paisatge cultural.

Un dels paisatges més interessants de Constantí està focalitzat en la confluència entre el Camí vell de Montblanc i el Camí dels Pallaresos i compta amb una sèrie d'indrets d'interès que tenen com a nexa comú l'aigua. Es tracta de donar un tomb per l'aprofitament d'aquest recurs natural des de l'antiguitat fins a l'època contemporània. Podem reviure encara el seu pes en indrets com els banys romans i les escenes aquàtiques del mosaic paleocristià de la vil·la de Centcelles, l'aqüeducte del

Pont de les Caixes i els molins medievals, que funcionaven amb aigua d'una séquia.

Repassem la història d'aquests indrets i dels seus paisatges i, a la vegada, fem un viatge turístic per alguns dels llocs més emblemàtics (i desconeguts) de la història de Constantí.

Imatge de portada: Riu Francolí

A dalt: Arc ogival del Pont de les Caixes

La Vil·la Romana de Centcelles

La vil·la de Centcelles és una de les nombroses vil·les romanes que s'escampaven pel terme, properes a la gran capital, Tàrraco. Conserva les canalitzacions de l'aigua i restes dels seus banys i altres dependències que conformaven una típica explotació agrícola romana, amb els seus estables pel bestiar, els dipòsits pel gra i l'oli i les habitacions pel servei i pel *dominus* o senyor de la vil·la. Les termes, o per dir-ho amb més propietat, els banys romans de la vil·la de Centcelles, eren un espai d'higiene però també un espai lúdic d'esbargiment, de relaxament i trobada, del que gaudien, cap a darrera hora de la tarda, el senyor de la vil·la, la seva família i els seus convidats. Des d'un forn (*prae-furnium*) s'escalfava l'aire que circulava per un doble paviment,

anomenat *hipocaust*, que permetia mantenir un circuit d'aigua calenta que escalfava una petita bassa o piscina, el *caldarium*. La finalitat era la d'aconseguir la sudoració corporal de la persona, que després gaudia d'un relaxant bany calent. Prèviament, hi podia haver un bany d'acclimatació en una bassa o *piscinae* d'aigua tèbia, el *tepidarium*. Finalment, hom se submergia en una sala amb una piscina d'aigua freda, el *frigidarium*. Annexades a aquest conjunt termal hi trobem les latrines, amb un sistema de clavegueram emprat també per l'aigua de les piscines dels banys. Al segle IV es transforma la sala central de la vil·la afegint-li una cúpula amb mosaics i una cripta subterrània. En època medieval s'hi establiria un petit poblat, un nucli de població

independent i paral·lel a Constantí, i la sala central amb la cúpula de mosaics esdevindria l'ermita de Sant Bartomeu. Gaudiria fins i tot d'institucions pròpies (Consell de Centcelles), però la població s'estancaria i aniria emigrant cap al veí Constantí que, amb les seves muralles i castell, oferia una millor protecció. A partir del segle XV, Centcelles figura ja com a part del terme de la Universitat de Constantí i no com a vila independent. Després es reconverteria en una masia fins que la tasca de l'Institut Arqueològic Alemany va consolidar aquesta vil·la com un referent històric i arqueològic de primer ordre.

A dalt: Banys de la vil·la romana de Centcelles

La Cúpula Paleocristiana de Centcelles

La vil·la romana de Centcelles té una importància excepcional; el monument és declarat "Patrimoni de la Humanitat" per ser l'única cúpula paleocristiana amb mosaic d'aquesta antiguitat que ha arribat fins a nosaltres. La vil·la va patir fortes transformacions a mitjans del segle IV i la sala central es reconvertí en un mausoleu. La hipòtesi més estesa situa com a destinatari Constant, fill de Constantí el

Gran, tot i que la incògnita sobre la seva funcionalitat i destinatari continuen sent objecte de debat entre els especialistes, doncs, si bé existeix una cripta, no s'ha trobat cap sepultura i la interpretació de la simbologia dels mosaics, a causa del seu estat, no permet resoldre l'enigma del destinatari. Els mosaics també tenen referències a l'aigua; en concret una escena on el profeta Jonàs cau al mar des d'un vaixell i és

engolit per una balena (una imatge de la qual només se'n conserva el vaixell) i l'Arca de Noè, amb una representació atípica per nosaltres però comuna a l'època paleocristiana, ja que es tracta d'un símbol del Diluvi Universal i de la visió cristiana de l'aigua com a element de condemna divina.

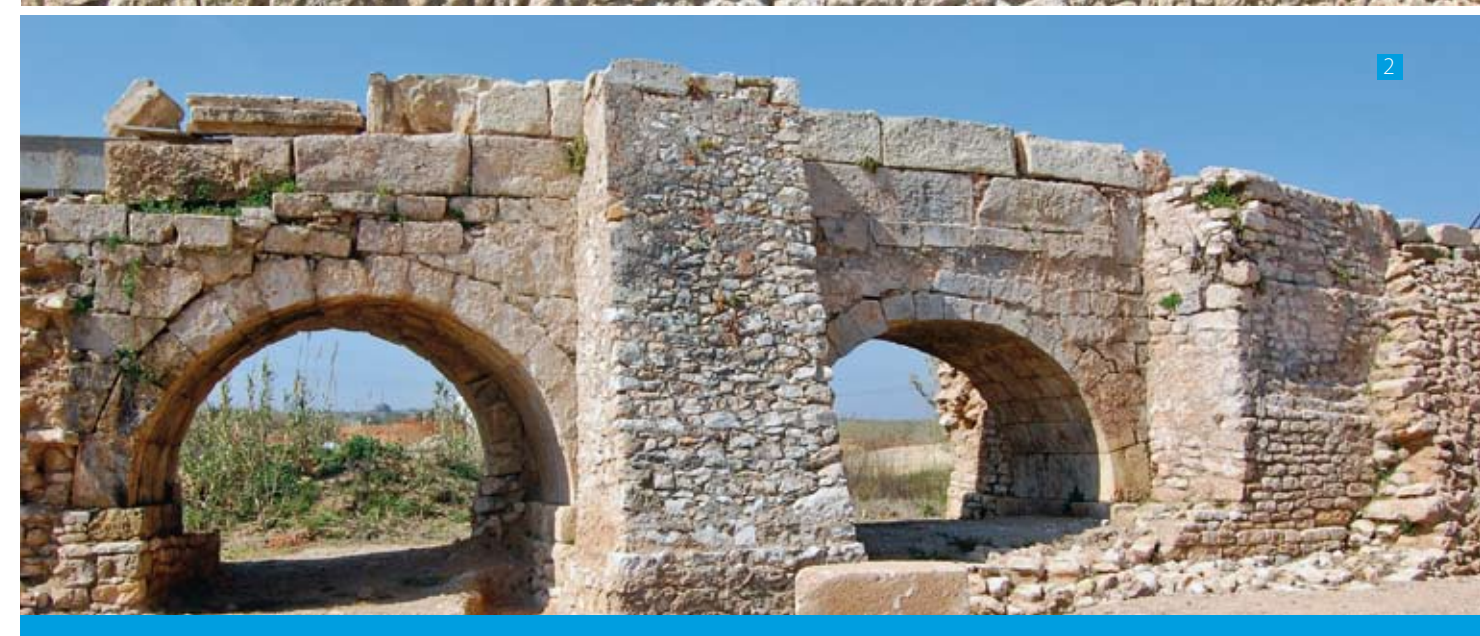
A sota: Exterior de la sala dels mosaics de Centcelles

La Séquia dels Molins

Per tal d'aprofitar el cabal del riu Francolí, una resclosa, situada prop de l'actual complex petroquímic de Repsol, dins el terme de la Pobla de Mafumet i en un indret conegut com la Siquieta, conduïa l'aigua a través d'una séquia (o "síquia", com es diu popularment a Constantí) de més de tres quilòmetres de longitud que movia cinc molins medievals i, finalment, desembocava un altre cop al riu, ja dins el terme de Tarragona. Tal i com explica Ramon Amigó, diuen que en reguen uns cinc-cents propietaris, amb una extensió de 326 jornals equivalents a unes 160 hectàrees. Passa entre el camí de Montblanc i el riu, travessa les Sorts, la Ferrerota, la Riba, Sant Bartomeu i Seixanta Jornals i penetra al terme de Tarragona pel Mas de Mascaró.

El Pont de les Caixes

El Pont de les Caixes és en realitat un aqüeducte romà. El seu descobriment fou, com moltes altres troballes arqueològiques importants, fruit de la casualitat. L'esfondrament d'una part del parament del pont, arran d'unes fortes pluges, va mostrar que, sota el conegut pont medieval, hi havia l'estructura d'un aqüeducte romà, concretament gran part de la meitat inferior i el revestiment d'*opus signinum* de la "caixa" o canalització d'aigua, que continua cap

al sud sobre un terraplè afegit en època medieval.

El pont forma part de la Séquia dels Molins i fou construït per salvar la depressió del barranc de la Ferrerota. Consta de tres arcs de mig punt i un arc ogival, amb una llargada de vora seixanta metres. L'aqüeducte ha estat objecte de diverses reformes i reparacions al llarg del temps, que han deixat empremta en la construcció, com es pot observar en la diversitat de materials i paraments emprats.

A dalt: el Pont de les Caixes:
(1) Revestiment. (2) Vista general

Pàgina anterior: Sèquia dels Molins

El Molí de Constantí

El més ben conservat de tota la Séquia dels Molins. A la façana s'hi observen tres escuts, símbols de l'arquebisbe Ènnec de Vallterra, qui va fer construir o reparar el molí a finals del segle XIV, tot i que la seva construcció podria ser anterior.

L'any 1688 l'arquebisbat cedeix l'ús del Molí a Constantí i n'arrenda la seva explotació. L'any 1704 apareix registrat a nom del moliner Josep March, de Vila-rodona, amb la seva dona i els seus quatre fills, encara que no se sap si era l'arrendatari o treballava per encàrrec de la vila de Constantí. A partir del 1726 s'arrenda l'explotació a tercers. A causa de nombrosos plets i raons, el 1783 s'especifiquen les condicions concretes de l'arrendament.

El 1831 encara funcionava com a molí fariner. Després de la desamortització de Madoz, l'any 1855, se subhasta i passa a ser propietat particular. Produïa farina però a finals del segle XIX es transforma i amplia, afegint una mola d'oli, moguda per unes mules en lloc d'usar la força de l'aigua, per tal de moldre olives i, més tard, sofre.

L'edifici presenta dos pisos: en l'inferior hi havia la sala de les moles i al pis superior l'habitatge del moliner i la seva família. A la porta d'entrada d'aquest pis superior hi havia els corral·ls dels porcs, segurament de força antiguitat, ja que la cria de porcs per part dels moliners és esmentada en nombrosos

documents del molí. Finalment, cal advertir que aquest molí es troba en una finca de propietat privada i no està obert al públic.

A sota: Molí de Constantí:

(1) Cantonada de l'edifici, amb un dels escuts a la part superior. (2) Reconstrucció

El Molí Paperer

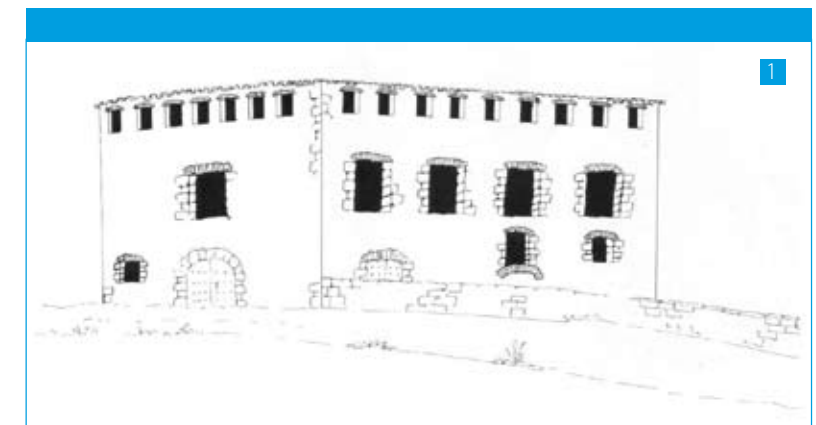
També conegut amb els noms de Molí d'Scala Dei i Molí de Rodolat. Al 1412 hi ha notícia de quelcom relacionat amb la producció de paper en terres de Centelles; en aquesta data fou cedit a Antoni Codina un molí on s'esfilagarsen i molen draps. Durant tres-cents anys es documenta la presència de diversos moliners que hi resideixen amb les seves famílies i tiren endavant l'explotació del molí. Al segle XVII és conegut com a Molí de Rodolat, en referència a Jaume Rodolat, qui consta com a moliner el

1694. Sembla ser que va voler potenciar la producció del molí portant Jaume Font, un paperer de Capellades. Llavors, aquesta població de l'Anoia era capdavantera en la indústria paperera, fet que subratlla la importància del molí. Al segle XVIII passa a mans de la Cartoixa d'Scala Dei, que reivindica els drets sobre la séquia. L'escut del monestir cartoixà i la inscripció de l'any 1732 encara són a l'arc de la porta principal, tot i que probablement era una possessió cartoixana abans de 1725. Al segle XIX, amb la desamortit-

zació de Madoz, passa a mans municipals i segueix funcionant com a molí paperer, encara que a principis del XX s'abandona. Tot i el seu estat de ruïna, es poden observar les finestres de la sala superior on s'assecava el paper. Al primer pis queden restes d'un forn de pa i part de la cuina, mentre que del segon pis, on s'ubicaven segurament les dependències del moliner i la seva família, no en queda res. Al costat de la séquia resten els orificis de la maquinària que feia moure les moles.

A la dreta: Molí Paperer:

(1) Reconstrucció. (2) Escut d'Scala Dei a la porta principal. (3) Vista lateral

1

3

El Molí de Reus

També se'l coneix amb els noms de Molí de Centelles, Molí de Sant Bartomeu i Molí de Maduell. La documentació més antiga és del 1471, però els historiadors suposen que es va construir cap al 1463, ja que apareix documentat com a primer propietari un tal Bernat de Saportella, que es podria correspondre amb un diputat de la Generalitat amb el mateix nom que l'any 1463, durant la guerra civil catalana, fugí de Barcelona i canvià al bàndol de Joan II. Així, aquest any podria ser el de la seva arribada a Constantí i de la construcció del molí. L'any 1563 passa a ser propietat de Reus, que va explotar-lo fins al 1859, en què la desamortització de Madoz el subhasta i passa a

propietat particular. Passa per diverses mans, però tothom el fa servir per moldre blat fins a principis de segle xx, en què es passa a moldre sofre. Als anys vint es reconverteix en fàbrica tèxtil però no arriba a funcionar. Després de la Guerra Civil s'adapta l'edifici com a habitatge, i als anys seixanta l'empresa "Jersei Constantino" torna a intentar, també sense èxit, tirar endavant una altra fàbrica tèxtil. Les dues empreses tèxtils varen aprofitar la màquina de vapor incorporada a finals del segle xix, dins la nau que encara es pot observar avui, amb una xemeneia de maons de 30 metres d'alçada. A l'altra banda del camí hi ha l'edifici del molí. En el soterrani s'hi trobava la maquinària d'origen medie-

val; a sobre, la planta baixa i el primer pis conformen segurament l'estructura inicial del segle xv, per sobre i al voltant de la qual s'ampliaren successivament les altres construccions al llarg del temps. Finalment, cal advertir que aquest molí es troba en una finca de propietat privada i no és obert al públic.

A dalt: Molí de Reus: (1) Vista general del conjunt d'edificacions, amb la villa de Centelles al darrere, a mà dreta. (2) Façana principal. (3) Reconstrucció.

2

El Molinet del Mas de Mascaró

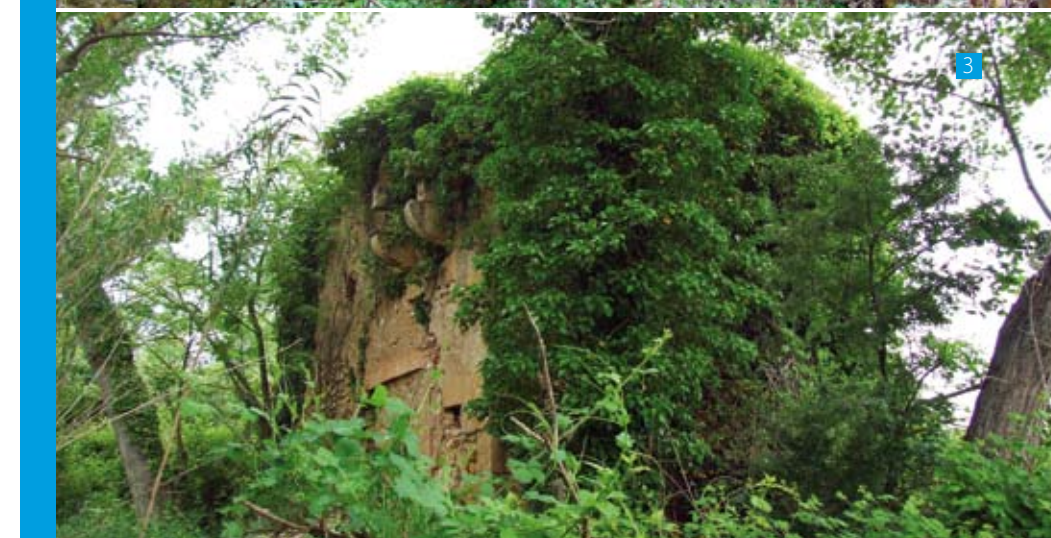
Documentat al segle xviii com a Mas de la Torre, ja que en un inici és concebut i construït com una fortificació de planta quadrada que, per la seva situació, realitzaria segurament funcions de vigilància. La presència de dos escuts de Tarragona fa pensar que pertanyés en un principi a aquesta ciutat, passant després a ser propietat dels jesuïtes fins al 1767, any en el que Carles III expulsa i confisca els béns d'aquesta congregació religiosa. Llavors ja consta com a molí d'oli. Més tard serà arrendat a diferents moliners per acabar sent utilitzat finalment com a mas d'eines. Aquest molí, així com el Molí de Vent, del qual parlem a continuació, es troba situat en un finca de titularitat privada i no està obert al públic.

1

2

3

A la dreta: Molinet del Mas de Mascaró: (1) Reconstrucció. (2) Interior. (3) Exterior.

El Molí de Vent

Construcció contemporània, datada entre finals del segle XIX i principis del XX, que es troba situada vora la Séquia dels Molins i molt propera al Molinet del Mas de Mascaró. Dalt d'una estructura de ferro hi havia unes aspes mogudes pel vent que aixecaven l'aigua d'un pou situat sota el molí. Cap a mitjans del segle passat es deixà d'utilitzar la força del vent i es va treure l'aigua amb un motor de gasoil. Pertanyia al Mas de Mascaró.

A dalt: Molí de Vent: (1) Vista general. (2) El Molí amb el Mas de Mascaró al fons. (3) Esplanada al davant del molí.

El Molí de l'Horta

Es troba molt a prop de la carretera entre Constantí i Tarragona, però actualment només resta en peu una paret del que fou el molí situat al final de la Séquia dels Molins, ja dins el terme de Tarragona i prop del castell de Mongons. És documentat des de mitjans del segle XII i se sap que va funcionar com a molí fins al 1903, per acabar reconvertit en una masia fins als anys seixanta del segle passat.

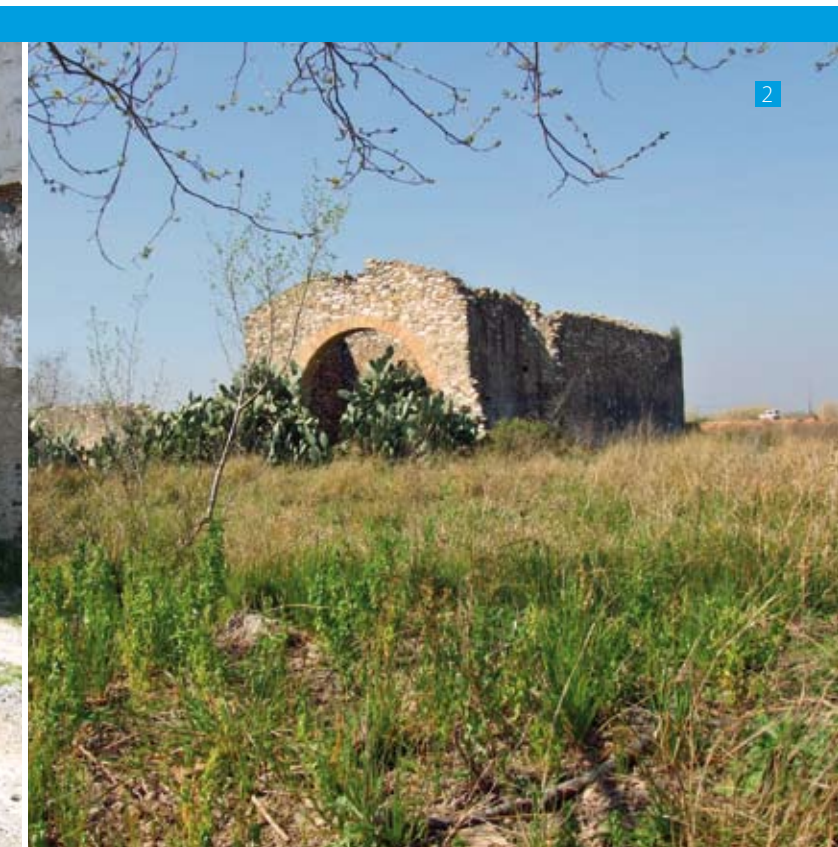
El Mas de la Ferrerota

Aquesta important i antiga masia representa l'evolució en el temps de la vil·la romana. Es pot establir un paral·lisme entre el Mas de la Ferrerota i la vil·la de Centcelles: ambdues són explotacions agràries, separades per quinze segles, amb diferents arquitectures però amb uns elements i unes funcions comunes. El mas dona nom a una de les partides més extenses del terme, que es prolonga fins a la riba del Francolí. S'explica que antigament era coberta de canyars i aiguamolls. És una zona rica en aigua i on hi trobem extenses plantacions d'avellaners. L'estructura de la masia és repartida entre diverses cons-

truccions, datades al voltant del segle XVIII amb uns afegits posteriors. Al costat de llevant trobem l'edifici del mas, amb la *tau*, símbol de propietat de l'Arquebisbat de Tarragona, a l'arc de la porta d'entrada. La planta baixa segueix la distribució tradicional, amb el rebedor, la cuina i l'escala per pujar al primer pis, on se situen les cambres i, a sobre, hi trobem les golfes. Davant del mas, a l'altra banda del camí, hi ha un edifici rectangular, força enrunat, anomenat popularment "la Capella", encara que no hi ha constància ni restes que evidencin un ús religiós i podria tractar-se de dependències pels masovers o pel bestiar.

Finalment, cal recordar que aquest mas és de propietat privada.

A sota: Mas de la Ferrerota: (1) Vista exterior. (2) "La capella", al davant del Mas.

El Camí Vell de Montblanc

És un camí medieval, un *camí reial* de gran importància comercial que unia la costa amb l'interior, ja que comunicava el port de Salou amb Montblanc. Provenia del terme de Tarragona des del Mas de Mascaró, passant vora Centcelles i per sota del Pont de les Caixes, i es dirigia en direcció nord cap al terme de la Pobla de Mafumet. Segueix aproximadament el traçat de la via romana que unia *Tàrraco* amb *Ilerda* (Lleida) i *Caesaraugusta* (Saragossa) que, com molts altres camins antics, aprofitava les conques del riu per penetrar en el territori més fàcilment, sense haver

de superar accidents importants del terreny, com en el cas del Francolí -el *Tulcis* romà. Les vies romanes representaven la infraestructura bàsica per a l'Imperi Romà: primer com a vertebradores dels moviments militars de les legions i després com a dinamitzadores del comerç de mercaderies.

En aquest camí, en la cruïlla amb el Camí dels Pallaresos, destaca la presència d'uns plataners monumentals i centenaris. El plataner és un arbre caducifoli, corpulent i de capçada ampla que pot arribar fins als 40 metres. És molt freqüent trobar-lo al llarg de carreteres,

passeigs i rambles, on es planten pel seu creixement ràpid i perquè donen molta ombra. També es troba a les vores de rieres i torrents.

A dalt: Plataners del camí de Montblanc

La Sènia

Antic mecanisme d'extracció d'aigua en el que s'emprava la força animal. Es feia girar en cercles a un ase, ruc o cavall, que movia un pal llarg perpendicular a unes rodes articulades per treure l'aigua d'un pou (no gaire profund) i abocar-la a una bassa. Una de les rodes tenia una sèrie de recipients (*catúfols*) que anaven baixant dins el pou i pujaven plens d'aigua. Una d'aquestes rodes, a la part superior de la Sènia, tenia uns engranatges que feien un soroll de repic que se sentia de lluny. Si l'animal s'aturava el soroll deixava d'emetre's i els engranatges quedaven bloquejats per tal que la bèstia no pogués tornar enrere. Llavors, el pagès, si no era lluny, se n'adonava: llevava el ferro per desbloquejar el mecanisme i l'animal continuava amb l'extracció d'aigua.

La Sènia, segons Martí i Pol

“Molt lentament giravolta la sènia i passen anys, o segles, fins que l'aigua s'enfila al cim més alt i, gloriosa, proclama la claror per tots els àmbits. Molt lentament davallen aleshores els catúfols per recollir més aigua. Així s'escriu la història. Saber-ho no pot sobtar ni decebre ningú.”

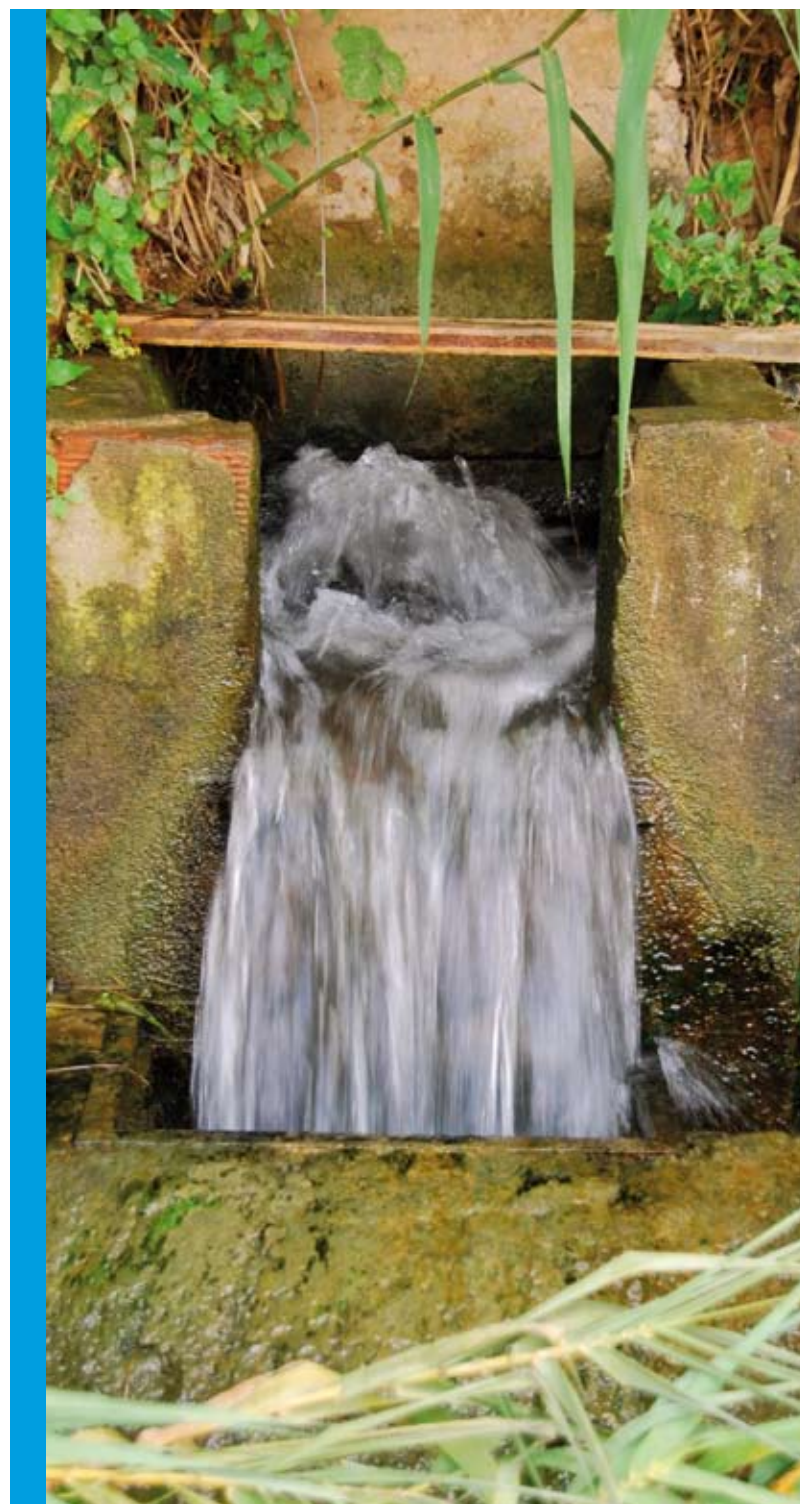
Miquel Martí i Pol, «Ara mateix», del llibre *L'àmbit de tots els àmbits* (1980)

A dalt: Vista general d'una sènia al camí dels Pallaresos

Les Mines d'Aigua

Una mina d'aigua és una excavació o galeria artificial subterrània que capta aigua d'un aquífer, situat entre 30 i fins a 60 metres de profunditat, aprofitant la gravetat. Són sempre orientades al nord per així aconseguir captar el màxim cabal d'aigua. Juntament amb els pous, són sistemes per aconseguir aigua típicament mediterranis però, a diferència d'aquests, les mines tan sols extreuen l'aigua de la part més superficial de la capa freàtica, sense arribar a reduir el seu nivell, convertint-se així en un sistema sostenible d'extracció d'aigua.

En el terme de Constantí es distribueixen nombroses mines que extreuen l'aigua de l'aquífer que alimenta el Francolí i que permeten els conreus de regadiu i l'ús de boca. En total n'hi havia hagut vora cinquanta. Encara que actualment moltes s'han assecat o han quedat fora de servei pel canvi dels usos del sòl, d'algunes encara se n'extreu aigua, com ara la Mina dels Tarragonins, la Mina de Sant Pol i Riudarenes o la Mina del Mas dels Frares. Unes altres varen estar operatives fins fa algunes dècades, com la Mina de Constantí, que va abastir d'aigua al poble fins la dècada de 1960. Entre moltes altres, destacaríem la Mina de Secà, la Mina Vella, del Bacallà, de les Escaletes, de l'Abundanera, de

les Sorts, de Sant Ramon, de Masricard, Tall de Pedra, de les Punes, del Bassal, del Cotxo o la Mina de l'Almatella (aquesta darrera deixà de funcionar a causa de la instal·lació de Repsol).

A dalt: Canalització d'aigua a la partida de la Ferrerota.

El Medi Natural

L'orografia del terme de Constantí és, en general, força plana. Només destaquen el turó on s'enlaira el poble, a cota 87 metres; l'elevació propera de les Forques, a 92 metres i les Gavarres, que s'eleva a 82 metres i des d'on s'observa una bona panoràmica del terme. El punt més alt se situa a l'extrem nord-oest, a la Torre del Fàbregues, amb 143 metres, i el punt més baix es troba a l'extrem sud-est, on el riu Francolí entra dins el terme de Tarragona, a 30 metres, de manera que el relleu representa un suau pendent entre aquests dos extrems.

La hidrografia està força condicionada pel riu Francolí i la seva conca fluvial, tot i que només creui una part del terme (uns 3 km) per la banda de l'est. El Francolí és un riu estacional que pot presentar canvis estacionals importants en el seu cabal a causa de les fluctuacions entre les precipitacions dels hiverns humits i els estius secs, típicament mediterranis. Associat a aquest fet trobem gran nombre de rieres i torrents distribuïts pel terme, que recullen aquest excés d'aigua estacional i la canalitzen en el sentit del pendent, nord-oest a sud-est, excepte vora la conca del Francolí, que travessa de nord a sud.

El clima és típicament mediterrani, situant-se entre un clima sec subhumit i un clima semiàrid, molt influenciat per la proximitat del mar i el seu règim de brises humides.

El més destacable de la vegetació del terme de Constantí és la comunitat vegetal que ens recorda l'existència d'un bosc de ribera, situat vora el riu Francolí (partides de les Sorts, la Ferrerota, la Riba, Centcelles i Seixanta Jornals) i del que avui en resten traces visibles. Les condicions ambientals aporten unes característiques ben diferents a la resta de vegetació veïna.

Dins el terme de Constantí trobem gran diversitat d'espècies d'aus, ja que és un territori on hi ha conreus de regadiu i de secà, amb arbres dispersos en els camins i marges de les parcel·les que afavoreixen la nidificació i refugi dels ocells. L'existència de zones humi-

des, com els retalls de bosc de ribera vora el riu Francolí, amb séquies, canals i aigua estancada, propicien la presència d'amfibis i peixos, l'aliment de nombrosos ocells aquàtics. També les zones seques i els erms són hàbitat d'espècies característiques d'aquests ambients, on hi troben descans i aliment. Els diferents ambients i factors climàtics determinen que moltes espècies es puguin trobar tot l'any, de forma estacional, hivernant o de pas.

A sota: Canyars a un camí proper al riu Francolí

Pàgina següent: Xemeneia del Molí de Reus

Molins i Moliners

La importància dels cereals en la dieta mediterrània és indiscutible des de l'antiguitat. Per això s'han emprat sistemes per moldre el gra des d'antic. Encara que els romans coneixien la tecnologia del molí hidràulic, i tot i que aquest podia moldre l'equivalent de 40 persones, no desenvoluparen aquesta indústria ja que els resultava més rentable i barat emprar els esclaus, amb els seus mètodes manuals de moldre.

A l'edat mitjana l'explotació i possessió dels molins estava en mans de l'Església i els senyors feudals i, sovint, es generen disputes i plets sobre els drets d'ús, la qual cosa obliga a establir uns contractes d'arrendament molt específics. Les conseqüents desamortitzacions de béns de l'Església i les successives epidèmies de pesta que assolaren Catalunya, canviaren la propietat de molts molins catalans, així com l'històric aiguat de Santa Tecla (1874) i la revolució industrial comportaran el canvi d'usos d'alguns molins. Durant el segle xx, l'ofici de moliner es va perdent i els molins es van abandonant i enrunant.

El procés de la mòlta del gra començava amb el pagès, que amb l'ajut d'una mula o un carro duia els sacs amb els cereals fins al molí. El moliner era obligat a descarregar els sacs que li duïen i els molia segons l'ordre d'arribada. D'aquí l'expressió "arribar i moldre", referida al fet de no trobar cua i poder moldre el teu sac al moment.

Normalment, es molia una quartera, aproximadament uns 60 kg. El moliner cobrava en diners però sovint en gènere, mitjançant la "punyera", una porció del blat que separava del que havia de moldre. Llavors, el moliner havia "d'entendre el gra": examinar-lo i decidir si era gra fort o gra fluix, bàsicament escollir el temps que estaria en remull (covar). Era una decisió molt important ja que afectaria al temps de mòlta (podria doblar el temps necessari) i al gra, perquè si molia massa prim corria el risc de cremar-lo. Els pagesos més pobres o en temps de necessitats afegien glans i faves amb el blat per tal d'allargar-lo. D'aquí també sorgirà la desconfiança cap a la figura del moliner, fins arribar a titllar-lo de lladre, en nombroses dites populars: "de moliner mudaràs, però de lladre no escaparàs". Aquesta mala fama és compartida amb altres oficis: "cent sastres, cent teixidors i cent moliners, trescents lladres."

El patró dels moliners era Sant Martí, bisbe de Tours, i era celebrat l'11 de novembre. D'aquí sorgeix "Per Sant Martí no mol el molí" o "Per Sant Martí ni mola ni molí". Aquestes dites també tenen relació, a més del dia de descans per la celebració, amb què per aquelles dates es produïa "l'estiu de Sant Martí", uns dies de més bonança, mentre que abans era precedit per una època de fred on no es podia moldre perquè les aigües eren glaçades.

BIBLIOGRAFIA

LLIBRES

- Amigó i Anglès, Ramon: *Els topònims del terme municipal i del poble de Constantí*. Tarragona. Instituto de Estudios Tarragonenses "Ramon Berenguer IV" (Secció de Filologia i Història Literària, 8), Tarragona 1969.
- Amigó Anglès, Ramon: *Onomàstica del terme municipal de Constantí*. Institut d'Estudis Catalans i Sindicat Agrícola de Constantí. Barcelona, 2008.
- Cerdà i Sans, Maria Assumpta; Roca i Pellicer, Josep M.; Sabaté i Sans, Josep M.: *Notes per a l'estudi dels molins hidràulics de l'antic terme de Centelles*. Centre d'Estudis de Constantí. Constantí, 1992.
- Cortella, Francesc; *Història de Constantí*. Sindicat Agrícola de Constantí, Tarragona, 1981.
- Duch, Montserrat; Giné, Anna M.: *Constantí*, Edicions Cossetània, Valls, 2001.
- Hauschild, Theodor; Arbeiter, Achim: *La Vil·la Romana de Centelles*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, Barcelona 1993.

ARTICLES

- Albentosa Sánchez, Luís Miguel: "La gran industria y la degradación del medio ambiente. La industria petroquímica y la agricultura". *Estudis de Constantí*, 4. Ajuntament de Constantí i Centre d'Estudis de Constantí, 1988, pp. 25-44.
- Escarré, Ricard: "Centelles: la cúpula encriptada. Hipòtesis, controvèrsies i noves aportacions sobre la vil·la i el monument". *DConstantí. Revista Municipal*, núm. 2, novembre 2007, pp. 18-23.
- Fiestras López, M. Carmen; Sabaté Sans, Josep M.: "Noves aportacions a la toponímia constantinenca". *Estudis de Constantí*, 2. Ajuntament de Constantí, 1986, pp. 45-53.
- Fiestras López, M. Carmen; Sabaté Sans, Josep M.: "Terme de Constantí, aproximació a la qualitat agronòmica de les aigües del subsòl". *Estudis de Constantí*, 6. Ajuntament de Constantí i Centre d'Estudis de Constantí, 1990, pp. 7-20.
- Grup d'Estudis de l'Ateneu Llentisclell: "Masos del terme municipal de Constantí". *Estudis de Constantí*, 1. Ajuntament de Constantí, 1985, pp. 85-87.
- Rodríguez i Valls, Eloi: "Aproximació a l'entorn de Constantí a través de dues passejades". *Estudis de Constantí*, 23. Ajuntament de Constantí i Centre d'Estudis de Constantí, 2007, pp. 85-106.
- Rovira i Gómez, Salvador-J.: "Notícies de Constantí". *Estudis de Constantí*, 7. Ajuntament de Constantí i Centre d'Estudis de Constantí, 1991, pp. 41-49.
- Sánchez Real, José: "Constitución de una compañía en un arrendamiento del molino papelero de Centelles". *Estudis de Constantí*, 19. Ajuntament de Constantí i Centre d'Estudis de Constantí, 2003, pp. 49-52.
- Sánchez Real, José: "Jaime Guarro, papelero en Centelles-Constantí (Tarragona) 1715". *Actas del III congreso nacional de historia del papel en España. Banyeres de Mariola (Alicante), 1-4 septiembre de 1999*. Asociación Histórica de Historiadores del Papel, Cuenca 1999.
- Sánchez Real, José: "El Molino papelero en Tarragona". *Estudis de Constantí*, 1. Ajuntament de Constantí, 1985, pp. 35-45.

RUTA CONSTANTÍ

Aplega un seguit d'activitats lligades a la difusió dels paisatges culturals de Constantí que han configurat la seva evolució al llarg del temps.

- Opuscles turístics
- Itineraris de senderisme
- Animació cultural
- Exposicions
- Xerrades
- Geocaching
- Web

L'opuscle de la Ruta de l'aigua conté la informació dels diferents indrets lligats a l'explotació de l'aigua al llarg dels segles.

- Banys romans de Centcelles
- Cúpula paleocristiana de Centcelles
- Pont de les Caixes
- Séquia dels Molins
- Molí de Constantí
- Molí Paperer
- Molí de Reus
- Molinet del Mas de Mascaró
- Molí de Vent
- Molí de l'Horta
- Camí vell de Montblanc
- Mas de la Ferrerota
- Mines d'aigua

El text s'acompanya de múltiples fotografies, dibuixos, mapes, i un apartat bibliogràfic per ampliar aspectes concrets.

Primera edició: setembre 2009

Fotografia de la coberta: Riu Francolí al seu pas pel terme de Constantí

Textos: Ricard Escarré

Fotos: Ricard Escarré i Lluís Escarré

Dibuixos: Josep Lluís Ruiz Sánchez

Cartografia: Propietat de l'Institut Cartogràfic de Catalunya

Correcció lingüística: Montserrat Franquès Gil

Edita: Ajuntament de Constantí
Carrer Major, 27 · 43120 Constantí
Tel. 977 520 521 · Fax: 977 521 521
Correu: ajuntament@constanti.cat
www. constanti.cat

Col·lecció: Rutes de Constantí, 1
Disseny gràfic: RamblaDigital
Impremta: Gràfiques Porsa

AGRAÏMENTS

Institut Cartogràfic de Catalunya, Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, Josep Lluís Ruiz Sánchez, Jordi Torrens Marsal, Miquel Aleu Padreny, Lluís Papiol, Josep M. Roca Pellicer, Marta Sabaté, Josep M. Solé Barrufet i Lluís Bofarull.